

Stanisław Kosiński

Socjologiczne problemy szkolnictwa zawodowego

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Nauki Filozoficzne i Humanistyczne 21, 109-127

1966

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA

VOL. XXI, 5

SECTIO F

1966

Z Katedry Socjologii Wydziału Ekonomicznego UMCS
Kierownik: vacat

Stanisław KOSIŃSKI

Socjologiczne problemy szkolnictwa zawodowego

Социологические проблемы системы профессионального образования

Problèmes sociologiques de l'enseignement professionnel

1. ZAGADNIENIA OGÓLNE I TERMINOLOGICZNE

W artykule objęto rozważaniami jedynie niektóre socjologiczne aspekty szkolnictwa zawodowego ze szczególnym zwróceniem uwagi na zasadnicze szkoły zawodowe, które stanowią doniosłe ogniwo systemu oświatowego. Szkoły te, podobnie jak i inne instytucje oświatowo-wychowawcze, spełniają różnorodne i stale rozszerzające się funkcje.

„Zadaniem instytucji oświatowych było zawsze zapoznanie młodego pokolenia z pewnym zasobem wiedzy naukowej i umiejętności technicznych (kształcenie), z drugiej zaś strony wpojenie młodzieży norm i wartości panujących w danym społeczeństwie („socjalizacja”).”¹

Obok funkcji kształcenia i socjalizacji w społeczeństwach uprzemysłowionych pojawiła się nowa funkcja „umiejscawiania” młodych ludzi pochodzących z różnych środowisk społecznych, na rozmaitych pozycjach społecznych, bowiem szkole przypada „[...] funkcja selekcyjowania młodzieży m. in. przez wydawanie świadectw i dyplomów, które stanowią ważny element w ich karierze życiowej”.²

Zasadnicza szkoła zawodowa w znacznie szerszym zakresie niż inne instytucje oświatowo-wychowawcze determinuje zmiany w strukturze zawodowej i klasowo-warstwowej społeczeństwa, wyznacza główne trendy w profesjonalizacji szerokich kręgów młodzieży, współuczestniczy

---

¹ S. Widerszpil: *Selekcyjno-strukturalne funkcje angielskiego systemu oświaty*, „Studia Socjologiczne” 1961, nr 2, s. 193—194.

² *Ibid.*, s. 194.

także w wielu innych procesach i zjawiskach społecznych, kulturalnych i ekonomiczno-technicznych. System oświatowo-szkolny spełnia więc wielokierunkowe funkcje i dlatego jego przeobrażenia z jednej strony uzależnione są od ogólnego stopnia rozwoju społeczno-gospodarczego i politycznego społeczeństwa, z drugiej zaś, szkoła jako instytucja w sposób widoczny oddziałuje na różne dziedziny życia. Można w tym przypadku mówić o typowym sprzężeniu zwrotnym między oboma elementami, to jest między systemem szkolnym a życiem społeczno-ekonomicznym danego społeczeństwa.

Problematyka szkolnictwa zawodowego w krajach uprzemysłowionych i zmieniających swoją strukturę społeczno-gospodarczą staje się zagadnieniem o dużej randze społecznej i naukowej. Teoretyczne rozważania z tej dziedziny ściśle powiązane są z działalnością praktyczną. W związku z tym mówiąc o szkolnictwie zawodowym w pierwszym rzędzie należy uściślić niektóre określenia często używane zarówno w literaturze fachowej, jak i w życiu codziennym, przede wszystkim takie jak: oświata zawodowa, szkolenie zawodowe i kształcenie zawodowe.³

W publikacjach z tego zakresu terminy wyżej wymienione stosowane są zamiennie, szczególnie dwa ostatnie. Najnowsze pozycje wydawnicze zwracają uwagę na potrzebę rozróżnienia tych wydawałoby się jednakowych pojęć.⁴

Oświata zawodowa to określenie najszersze i swoim zakresem obejmuje różne formy wyposażenia młodzieży i ludzi dorosłych w wiadomości ogólne, wiedzę zawodową oraz wyrabianie potrzebnych umiejętności manualnych i innych. Oświatę zawodową upowszechnia się w formie najbardziej zinstytucjonalizowanej, tj. w ramach szkolnictwa zawodowego i licznych kursów doskonalenia zawodowego oraz częściowo w różnych wydawnictwach i czasopismach, a także w postaci audycji radiowo-telewizyjnych itp.

Coraz częściej — i to bardzo słusznie — przez szkolenie zawodowe rozumie się praktyczne przygotowanie do zawodu w zakresie podstawowych czynności z niezbędnym kwantem teorii lub też dalsze wąkospecjalistyczne doskonalenie w danym zawodzie drogą krótkoterminowych kursów. Zastosowanie tego terminu jest uzasadnione w odniesieniu do szkolenia kursowego i terminatorstwa.

Jednakże chyba niezbyt precyzyjne jest stosowanie tego zwrotu na

---

³ Por. T. Sosnowski: *Szkolenie a kształcenie*, „Szkoła Zawodowa” 1969, nr 5.

⁴ Przykładem jest między innymi praca T. Sosnowskiego: *O kształceniu zawodowym w Polsce Ludowej*, Warszawa 1967.

określenie działalności dydaktycznej tak szeroko rozwiniętego działu systemu oświatowo-szkolnego, jakim jest szkolnictwo zawodowe.

Kształcenie zawodowe natomiast oznacza działalność szkolnictwa zajmującego się głównie przygotowaniem do pracy zawodowej w gospodarce narodowej i usługach, gdzie oprócz przygotowania teoretycznego konieczne są umiejętności w zakresie danego zawodu. Praktycznie rzecz biorąc w Polsce kształcenie zawodowe w pierwszym rzędzie odnosi się do działalności szkolnictwa zawodowego przygotowującego fachowców dla produkcji i usług, tak na poziomie zasadniczej szkoły zawodowej, jak i zawodowej średniej oraz wyższej.

Kończąc rozważania na temat wymienionych trzech pojęć, podkreślić należy, że oświata zawodowa, to pojęcie najszerze, oznaczające wszelkie formy popularyzacji wiedzy praktycznej i teoretycznej dotyczącej działalności zawodowej. Szkolenie zawodowe zaś, to te formy nauczania w zakresie oświaty zawodowej, gdzie dominują umiejętności praktyczne, natomiast kształcenie zawodowe to znów formy nauczania w zakresie oświaty zawodowej o zdecydowanej przewadze zagadnień teoretycznych.

Technizacja współczesnego życia w coraz to większym stopniu wzmacnia procesy intelektualizacyjne pracy fizycznej, a to z kolei od robotników wykwalifikowanych wymaga większego przygotowania teoretycznego. Z uwagi chociażby na wzmagającą się intelektualizację pracy fizycznej i chyba w niedalekiej przyszłości dominującą rolę wiedzy teoretycznej w przygotowaniu nawet do wykonywania zawodów robotniczych, uzasadnione jest preferowanie zwrotu „kształcenie zawodowe”, a nie „szkolenie zawodowe”.

2. SYSTEM OŚWIATY ZAWODOWEJ A INDUSTRIALIZACJA

Cywilizacja współczesna charakteryzuje się dynamicznym rozwojem wszystkich dziedzin życia społeczno-ekonomicznego. Dynamizm rozwojowy widoczny jest szczególnie wyraźnie w dziedzinie rozwoju nowoczesnego przemysłu, który w znacznej mierze warunkuje kierunki zasadniczych zmian w całym systemie oświatowo-szkolnym, a głównie w szkolnictwie zawodowym. Siła robocza w przemyśle w coraz wyższym stopniu jest tworem systemu oświatowego.⁵

Kształcenie kadry dla przemysłu i innych działów gospodarki narodowej jest — jak wiadomo — zasadniczą funkcją szkoły zawodowej

---

⁵ Por. J. Szczepański: *Przemysł a system oświaty i nauki* [w:] *Przemysł i społeczeństwo w Polsce Ludowej*, pod red. J. Szczepańskiego, Wrocław 1969.

i to przede wszystkim stanowi podstawową płaszczyznę ich wzajemnego oddziaływania i zależności. Szczególnie wyraźnie dostrzega się te zależności w społeczeństwie socjalistycznym rozwijającym poszczególne dziedziny życia w sposób planowy.

„Kierunki szkolnictwa zawodowego, sieć szkół, liczba uczniów i absolwentów odpowiadać muszą zwłaszcza w warunkach gospodarki planowej, zapotrzebowaniu poszczególnych działów i gałęzi gospodarki na kadry wykwalifikowane.”⁶

Szkoła więc w dużym stopniu decyduje o rozwoju i postępie społeczno-ekonomicznym, jest niezwykle czułym instrumentem oddziaływającym na różne dziedziny życia każdego społeczeństwa.

Pryncypialnym probierzem poziomu rozwoju współczesnych społeczeństw jest stopień uprzemysłowienia i utechniczenia wszystkich gałęzi gospodarki, nie wyłączając nawet pewnych dziedzin nauki i kultury. Olbrzymią rolę do spełnienia w zakresie rozwoju życia gospodarczego kraju mają instytucje oświatowe przysposabiające najczęściej młode pokolenie do życia społecznego i pracy zawodowej. Ilość i jakość kadr wykwalifikowanych w głównej mierze decyduje o procesach rozwojowych każdego społeczeństwa.

Na zagadnienie ścisłego związku między postępowaniem społecznym a strukturą szkolnictwa coraz częściej zwracają uwagę przedstawiciele nauk pedagogicznych w krajach wysoko uprzemysłowionych, w tym również od paru lat i w Polsce.

„Ponieważ szkoła i życie społeczne — pisze Teofil Sosnowski — znajdują się w stosunku wzajemnego na siebie oddziaływania, a szczególnie wyraźnie występuje to w szkolnictwie zawodowym, dla wyciągnięcia odpowiednich wniosków i wypracowania syntez niezbędne jest opanowanie podstawowych wiadomości i pojęć z zakresu nowych nauk współdziałających z pedagogiką, jak socjologia, ekonomia polityczna, ekonomika, nauka o pracy itd.”⁷

Rozległy zakres funkcji szkoły wyróżnił Jan Szczepański w związku z rozważaniami nad społecznymi procesami industrializacji.⁸

Industrializacja oznacza „[...] ogół zjawisk i procesów związanych z rozwojem gospodarczym dokonującym się przez rozbudowę przemysłu, przez przejście od systemu gospodarczego opartego na rolnictwie do systemu gospodarczego, w którym zasadniczą rolę gra przemysł”.⁹

⁶ S. Widerszpil: *Skład polskiej klasy robotniczej. Tendencje zmian w okresie industrializacji socjalistycznej*, Warszawa 1965, s. 52.

⁷ T. Sosnowski: *Badania nad rozwojem ustrojów szkolnych w krajach wysoko uprzemysłowionych*, „Szkoła Zawodowa” 1967, nr 3.

⁸ J. Szczepański: *Stan badań socjologicznych nad społecznymi procesami industrializacji*, „Studia Socjologiczne” 1964, nr 3.

⁹ *Ibid.*, s. 12.

Na industrializację składa się zespół procesów technicznych, ekonomicznych, społecznych (migracje ludności, rozbudowa systemu oświatowego, zmiany struktury zawodowej, postawianie nowych instytucji i nowych form życia zbiorowego itd), politycznych, kulturalnych (pojawienie się nowych systemów wartości, nowych wzorów zachowań, nowych form kształcenia) itd.¹⁰

Z socjologicznego punktu widzenia system szkolny w procesie industrializacji spełnia istotne funkcje, zarówno ze względów społecznych jak i ekonomicznych. System ten między innymi stwarza wymagany poziom oświaty wśród wszystkich obywateli, dając im możliwość podjęcia pracy w przemyśle, daje wykształcenie zawodowe i techniczne, dzięki czemu poszerza bazę rekrutacyjną siły roboczej; podnosi poziom potrzeb, a zatem stwarza rynek wchłaniający produkty rozwijanego przemysłu; dokonuje „otwarcia” zamkniętych środowisk i społeczności lokalnych, stwarza podstawy ujednoczenia kulturalnego całego społeczeństwa, podnosi i stwarza możliwości wyjścia ze społeczności lokalnych, a zatem sprzyja intensyfikacji procesów ruchliwości geograficznej i społecznej, dokonuje przesunięć w strukturze klasowej i warstwowej społeczeństwa, zmienia skład społeczny klas, a równocześnie może powodować powstanie całych nowych klas, warstw i kategorii zawodowych; podnosi poziom uczestnictwa w kulturze reprezentacyjnej narodu; podnosi poziom „konsumpcji” dóbr i treści kulturalnych przekazywanych przez prasę, magazyny, radio, kino, telewizję. Staje się więc podstawowym czynnikiem rozwoju masowego oddziaływania ujednoczonej kultury i cywilizacji technicznej.¹¹

3. FORMY ORGANIZACYJNE KSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO

O randze i społecznej doniosłości profesjonalizacji społeczeństwa między innymi świadczy fakt, że sprawami przygotowania kadr wykwalifikowanych zajęła się Międzynarodowa Organizacja Pracy (MOP) powstała w 1919 r. Za najistotniejsze i wymagające racjonalnego rozwiązania uznała ona następujące problemy:

- a) poradnictwa zawodowego,
- b) kształcenia w zakresie zawodu w ostatnich klasach szkół podstawowych,
- c) kształcenia zawodowego w szkołach,
- d) kształcenia wewnątrzzakładowego (w wielkim przemyśle dla produkcji wystandaryzowanej),

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ *Ibid.*, s. 42—43.

e) doksztalcania zawodowego dla absolwentów szkół ogólnokształcących.¹²

Jak wynika z powyższego, są to również zagadnienia dominujące w naszym systemie oświatowym, będącym w okresie reformy i dostosowywania do potrzeb współczesnego życia społeczno-gospodarczego kraju.

Jedna z ważnych konferencji MOP odbyła się w Mexico-City w 1946 r., gdzie ustalono główne wytyczne w zakresie organizacji kształcenia zawodowego robotników wykwalifikowanych. Wyróżniono tam trzy pojęcia: przyuczenia zawodowego, kształcenia technicznego i zawodowego oraz „terminu”.

„Pod pojęciem przyuczenia rozumie się wszelkie formy wprowadzenia w działalność techniczną; pojęcie kształcenia obejmuje naukę teoretyczną i praktyczną, prowadzoną systematycznie w szkole; pojęcie «terminu» oznacza system zatrudnienia, w którym zatrudniający zapewnia młodemu człowiekowi możliwość uzyskiwania umiejętności zawodowych bezpośrednio w pracy i również na kursach.”¹³

We współczesnym świecie formy kształcenia robotników wykwalifikowanych są zróżnicowane, począwszy od szkolenia bezpośrednio w produkcji (systemem tzw. terminatorstwa) aż do kształcenia w różnego typu szkołach zawodowych włącznie. Są kraje wysoko uprzemysłowione, gdzie terminatorstwo utrzymuje się jako podstawowy system zdobywania kwalifikacji zawodowych, np. w Anglii, Niemieckiej Republice Federalnej, Francji, Szwajcarii i innych, choć obecnie w świecie istnieją silne tendencje upowszechnienia szkolnych form kształcenia wykwalifikowanych kadr, czyli mówiąc inaczej następuje scholaryzacja nauki zawodu.¹⁴

Jeśli chodzi o nasz system przygotowania kadr, to nadal cechuje go jeszcze duża heterogeniczność, oczywiście przy dominującej roli kształcenia szkolnego. Obecnie działa u nas szereg organizacji i instytucji, które prowadzą bardzo zróżnicowane pod względem czasu trwania kursy, gdzie słuchacze zdobywają tytuły wykwalifikowanego robotnika.

Ta ostatnio wymieniona forma nie ma perspektyw rozwojowych, albowiem zasadnicze szkoły zawodowe są tak rozbudowane, że tylko znikomy procent absolwentów szkół podstawowych nie podejmuje dalszej nauki szkolnej. Obecnie więc zasadnicze szkoły zawodowe stanowią prawie wyłącznie główne źródło napływu robotników wykwalifikowanych do przemysłu.

¹² S. Kowalewska: *Przysposobienie do pracy w przemyśle*, Wrocław — Warszawa — Kraków 1966, s. 87.

¹³ *Loc. cit.*

¹⁴ Por. Sosnowski: *O kształceniu zawodowym w Polsce Ludowej*, s. 110—111.

Kształcenie na poziomie zasadniczej szkoły zawodowej prowadzone jest dwoma systemami:

1) zasadnicze szkoły zawodowe dla niepracujących, gdzie przyjmowani są od roku szkolnego 1967/1968 absolwenci ośmioletniej szkoły podstawowej w wieku 15—17 lat,

2) zasadnicze szkoły zawodowe dla pracujących, które dzielą się na: a) szkoły dla młodocianych, gdzie przyjmowani są do klasy pierwszej absolwenci szkoły podstawowej pobierający naukę zawodu w zakładzie pracy państwowym, spółdzielczym lub prywatnym (rzemiosło) i nie mają przekroczonych 17 lat życia, b) szkoły dla dorosłych, przyjmujące do klas pierwszych po ukończeniu 17 lat.

Szkoły młodzieżowe oraz dla dorosłych mogą być zorganizowane jako przyzakładowe i międzyzakładowe. Zasadnicze szkoły zawodowe w większości podporządkowane są Ministerstwu Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, a tylko część z nich prowadzona jest przez inne resorty.¹⁵

4. POZYCJA I ROZWÓJ SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO

Model współczesnej zasadniczej szkoły zawodowej został tak ukształtowany, aby jej absolwenci odpowiadali wymaganiom stawianym robotnikom wykwalifikowanym we współczesnej gospodarce. Pomimo dalszego rozwoju produkcji potokowej i występującej z nią pracy częściowej, w naszym szkolnictwie zawodowym nadal realizowane jest popularne hasło wśród dydaktyków kształcenia zawodowego — hasło, które głosi „gdy fabryka żąda coraz mniej, szkoła musi żądać coraz więcej”.¹⁶

Chodzi więc o kształcenie szeroko uwzględniające treści wykształcenia ogólnego i zawodowego. Elementy kształcenia politechnicznego występują już w programie nauczania zreformowanej szkoły podstawowej, co dla przysposobienia zawodowego nie pozostaje bez znaczenia. W obecnym okresie prężnego rozwoju techniki i produkcji przemysłowej potrzebne są kadry wszechstronnie rozwinięte zawodowo o wyraź-

---

¹⁵ Dla przykładu podaję, że na ogólną liczbę 179 577 absolwentów zasadniczych szkół zawodowych w roku szkolnym 1966/1967, absolwentów ZSZ podległych Ministerstwu Oświaty i Szkolnictwa Wyższego było aż 115 434. Jak powszechne na tym poziomie nauczania jest kształcenie dla pracujących, najlepiej świadczą następujące dane: z ogólnej 179 577 absolwentów 79 492 stanowią absolwenci szkół dla pracujących — łącznie z wszystkich resortów. Źródło: *Szkoły zawodowe w roku szkolnym 1966/1967, stan w ostatnim dniu zajęć szkolnych. Tablice statystyczne nr 12 w zakresie szkolnictwa*, GUS, Warszawa 1967.

¹⁶ I. Szaniawski: *Humanizacja pracy a funkcja społeczna szkoły. Antynomie wykształcenia ogólnego, politechnicznego oraz drogi ich przezwyciężenia*. Warszawa 1967, s. 219.

nej specjalizacji i zapoznane z dziedzinami stycznymi z danym zawodem.

„Dobry robotnik specjalista musi umieć wypełniać wiele czynności nie odnoszących się bezpośrednio do jego obowiązków [...] Rola, jaką wyznacza się w kształceniu nie tylko kulturze technicznej, lecz przede wszystkim kulturze ogólnej — ma wielkie znaczenie dla dalszego rozwoju społeczeństw socjalistycznych.”¹⁷

Wykształcenie, jakie daje szkoła zawodowa przyszłym robotnikom ma — o czym wcześniej wspomniano — wielki wpływ na podnoszenie wielu dziedzin życia społecznego, przygotowuje ona do bardziej umiejętnego wykorzystania czasu wolnego, wpływa na pobudzenie zainteresowań intelektualnych, na wzrost aktywności społecznej i ogólnej kultury życia codziennego.

Jednym z podstawowych zadań szkoły zawodowej jest przygotowanie młodej jednostki do wykonywania określonego zawodu, czyli do określonej pracy. Każda praca uzależniona jest od szeregu warunków, wśród których jako najistotniejsze należy wyróżnić:¹⁸

- 1) warunki techniczne składające się ze stanowiska pracy, narzędzi, maszyn, urządzeń itd.,
- 2) warunki fizjologiczne, tj. przystosowanie konstytucji robotnika do wykonywanej funkcji,
- 3) warunki psychologiczne, tzn. reakcja i uzdolnienia człowieka,
- 4) warunki społeczne, tj. współdziałanie i wzajemne związki zachodzące między pracownikami, jak też stosunek do kierownictwa,
- 5) warunki ekonomiczne, czyli rodzaj zakładu pracy, wysokość wynagrodzenia i stopień zaspokojenia nim potrzeb życiowych pracownika oraz jego rodziny.

Wszystkie te warunki wpływają na stosunek do pracy i ten fakt należy mieć na uwadze, gdy rozważa się socjologiczne problemy kształcenia ogólnozawodowego przyszłych pracowników. Ciągły wzrost mechanizacji i automatyzacji produkcji powoduje zmniejszenie się wysiłku fizycznego, przy równoczesnym zwiększeniu wysiłku intelektualnego powodującego większe zmęczenie psychiczne. Z tym związany jest inny niż przy pracy typowo fizycznej rodzaj wykorzystania czasu wolnego. Zadanie współczesnej szkoły zawodowej polega na przygotowaniu młodzieży do życia rewolucjonizowanego przez rozwój techniki, czyli do warunków, w których należy wzmocnić czujność i dbałość o pełną humanizację pracy.

¹⁷ L. Taniowski: *Rozwój techniki a problemy kadr przemysłowych* [w:] *Problemy kadry przemysłowej*, Warszawa 1965, s. 20.

¹⁸ Por. T. Sosnowski: *Kształcenie zawodowe w krajach wysoko uprzemysłowionych*, Warszawa 1966, s. 18.

Szkolnictwo zawodowe stanowi organizację bardzo złożoną, bo z jednej strony jest ono częścią składową systemu oświatowego, z drugiej zaś należy do systemu gospodarczego, podlegającego w widocznym stopniu prawom, którym rządzi się gospodarka narodowa i przeobrażeniom, jakie w niej się dokonują.

Szkoła zawodowa musi swój profil kształcenia, jak i cały model programowo-organizacyjny ściśle powiązać geograficznie i organizacyjnie z życiem gospodarczym, które podlega ciągłym przeobrażeniom, a to z kolei wymaga od tej kategorii instytucji oświatowej elastyczności zapewniającej względnie swobodne dokonywanie uzasadnionych modyfikacji.

Patrząc historycznie na szkołę, wyraźnie dostrzec można prężny wzrost szkolnictwa zawodowego, które jeszcze kilkanaście lat temu było mało znaczącym ogniwem ówczesnego systemu oświatowo-szkolnego, a obecnie stanowi po szkole podstawowej najbardziej powszechną formę kształcenia i główną, jeśli chodzi o przysposobienie kadr dla poszczególnych działów życia społeczno-gospodarczego na wszystkich poziomach nauczania, tj. zawodowym zasadniczym, średnim i wyższym.

Dynamizm rozwojowy oświaty zawodowej w naszym kraju daje się łatwo zaobserwować chociażby w ciągu ostatnich lat. I tak dla przykładu, biorąc pod uwagę tylko zasadnicze szkoły zawodowe dla niepracujących, w roku szkolnym 1955/1956 szkół tych było 754, a pobierało w nich naukę teorii i zawodu 129 658 uczniów. Opuściło je tegoż roku 39 037 absolwentów. Natomiast dziesięć lat później, tj. w roku szkolnym 1965/1966, szkół tych było 1 064 o łącznej liczbie 373 066 uczniów i opuściło je aż 98 696 absolwentów.¹⁹

Dla gospodarki narodowej najważniejszymi są absolwenci i stopień ich przygotowania do pracy zawodowej. W analogicznym dziesięcioleciu, jak wynika z powyższych danych, nastąpił szybki wzrost liczby absolwentów, będący rezultatem wielkiego rozwoju zasadniczych szkół zawodowych.

Szeroko zakrojone kształcenie przyszłej kadry robotniczej ma wielkie znaczenie nie tylko ekonomiczne, lecz również i społeczne, bo tym samym zrealizowane zostają zadania wynikające z założeń ideologii socjalistycznej, zmierzające do przezwyciężenia różnic między pracują-

---

¹⁹ Źródło: *Rocznik statystyczny szkolnictwa 1944/45—1966/67*, Warszawa 1967, s. XX—XXI, GUS, Seria „roczniki branżowe” nr 7. Intencjonalnie wzięto pod uwagę wybrane lata, aby ukazać dynamizm rozwojowy szkolnictwa zawodowego w uwzględnionym dziesięcioleciu. Ze względu na niepełny stan organizacyjny szkół zawodowych będący skutkiem reformy szkolnej nie przedstawiono danych statystycznych z ostatnich lat.

cymi fizycznie, a pracującymi umysłowo przez podnoszenie poziomu wykształcenia ogólnego i kwalifikacji zawodowych robotników.²⁰

Rozbudowa sieci szkolnictwa zawodowego wypływa z rzeczywistych potrzeb gospodarczych naszego państwa, gdzie konsekwentnie realizuje się socjalistyczną industrializację. Potężniejący przemysł społeczny pociągnął za sobą rozwój całej gospodarki oraz spowodował zasadnicze zmiany w jej strukturze. Socjalistyczne uprzemysłowienie kraju i towarzyszące mu zjawiska wywarły doniosły wpływ nie tylko na ilościowy rozwój oświaty zawodowej, ale także na strukturalno-programowy model zasadniczej szkoły zawodowej.

5. MODEL I FUNKCJE ZREFORMOWANEJ ZASADNICZEJ SZKOŁY ZAWODOWEJ

W okresie wielkiego rozmachu procesów industrializacyjnych zachodzi obiektywna potrzeba ciągłego doskonalenia instytucji przygotowujących kadry pracownicze dla przemysłu. Współcześnie opuszczający szkołę absolwenci będą wykonywać swoje funkcje zawodowe przez lat 30 czy 40. Zobowiązuje to do takiego kształcenia zawodowego, które będzie przydatne przez cały wiek produkcyjny, z pewnością poddany dalszym przeobrażeniom techniczno-technologicznym.

Innymi słowy — szkoła zawodowa powinna swoich absolwentów wyposażać w wiedzę i umiejętności odpowiadające nie tylko aktualnemu stopniowi rozwoju siły wytwórczych i środków produkcji, ale zapoznające chociażby w sposób ogólny z takim zasobem wiedzy, który umożliwi im rozwiązywanie problemów natury przyszłościowej.

Fakt ten na gruncie polskiej pedagogiki bardzo mocno akcentuje B. Suchodolski (m. in. w pracy pt. *Wychowanie dla przyszłości*).

Właściwe przygotowanie młodego pokolenia do życia społeczno-gospodarczego nie jest sprawą prostą. Uzależnione to jest od szeregu innych czynników. Decydująca rola należy do kadry nauczającej i programów nauczania, w oparciu o które prowadzone są w szkołach zajęcia dydaktyczno-wychowawcze.

Szkolnictwo zawodowe, biorąc pod uwagę tylko okres Polski Ludowej, w poważnym stopniu zmieniło swoją strukturę programowo-organizacyjną, nie mówiąc już o rozwoju ilościowym.

Jeśli chodzi o kształcenie robotników, to początkowo zwracano uwagę na stronę praktyczną i nie wymagano nawet ukończenia siedmioletniej szkoły podstawowej. Ale potrzeby przemysłu rosły i w zakresie przygotowania teoretycznego. Reforma szkolnictwa w r. 1951 określiła,

²⁰ Widerszpil: *Skład polskiej klasy robotniczej...*, s. 58.

że przygotowanie do pracy w charakterze robotnika prowadzone będzie w dwuletnich, a w pewnych zawodach — rocznych lub trzyletnich zasadniczych szkołach zawodowych na podstawie siedmiu klas szkoły podstawowej. Zorganizowano także „szkoły mistrzów” przeznaczone dla czeladników-robotników wykwalifikowanych.

Jednakże rozwój techniki wymagał coraz lepszego przygotowania teoretycznego i zawodowego od robotników wykwalifikowanych, a to pociągnęło za sobą konieczność dalszych reform w zakresie kształcenia zawodowego, co zostało uwzględnione w ustawie Sejmu z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania w PRL.

Zgodnie z tą Ustawą przedłużono z siedmiu na osiem lat naukę w szkole podstawowej, dzięki czemu kandydaci do szkoły zawodowej mają szersze przygotowanie ogólne, a nawet i pewne przygotowanie politechniczne.

Wspomniana Ustawa w odniesieniu do tego typu szkół stwierdza, że „zasadnicze szkoły zawodowe zapewniają przygotowanie zawodowe do wykonywania funkcji kwalifikowanego robotnika, pracownika i rolnika oraz wykształcenie ogólne, niezbędne do dalszego kształcenia”.²¹ W Ustawie wyraźnie zostało podkreślone, że są dwie kategorie wiedzy i umiejętności, a mianowicie przygotowanie zawodowe i wykształcenie ogólne. Zasadnicza szkoła zawodowa umocniła swoją pozycję między innymi dzięki temu, że spełniona została istotna w systemie oświaty zasada zwana drożnością²², która posiada ewidentny aspekt nie tylko ekonomiczny, ale i społeczny.²³

Współczesna zasadnicza szkoła zawodowa w wyniku procesu dydaktycznego spełnia dwie funkcje, tj. oświatową i gospodarczą. Ze względu na pierwszą funkcję rozpatruje się ją jak każdą inną placówkę oświatowo-wychowawczą, a ze względu na drugą funkcję ten typ szkoły, z racji posiadanych warsztatów szkoleniowych, należy traktować jako swoiste przedsiębiorstwo przemysłowe, w którym młodzież włączona jest do pracy szkoleniowo-produkcyjnej lub świadczenia usług w warsztatach i gospodarstwach szkolnych.

---

²¹ Ustawa o rozwoju systemu oświaty i wychowania w Polsce Ludowej. Materiały z dyskusji, Warszawa 1961, s. 12, art. 11.

²² Zasada drożności w systemie oświaty polega na zagwarantowaniu absolwentom szkoły niższego stopnia (szczebla) możliwości kontynuowania nauki w szkole wyższego stopnia aż do ukończenia studiów wyższych. Rzecz oczywista, iż powyższa zasada jest niezwykle istotna i stanowi znamienne właściwość naszego współczesnego systemu szkolnego, a jej pełne uwzględnienie w przypadku zasadniczych szkół zawodowych znacznie się przyczyniło do wzrostu ich rangi.

²³ Fakt ten spowodował między innymi wzrost autorytetu zasadniczych szkół zawodowych i stanowi on istotną właściwość naszego współczesnego systemu oświatowego.

Szczególną uwagę w zreformowanym szkolnictwie zawodowym zwrócono na oświatową funkcję szkoły. Wynika to z powszechnego charakteru szkoły zawodowej, jak też konieczności wszechstronnego rozwoju człowieka. Te wielostronne wymagania stawiane są bowiem kwalifikowanemu robotnikowi i każdej innej jednostce współczesnego społeczeństwa.

„Współczesne wymagania życia gospodarczego, w warunkach rozwijania się socjalistycznych stosunków społecznych dają tezie o wszechstronnym rozwoju człowieka szczególną wartość. Ideał wszechstronnie rozwiniętego człowieka to człowiek łączący w swojej działalności pracę fizyczną i umysłową, tworzący dobra materialne i duchowe, harmonijnie rozwinięty pod względem fizycznym i umysłowym, to człowiek o różnorodnych potrzebach materialnych i duchowych. Wszechstronny rozwój nie oznacza i nie może oznaczać znajomości wszystkiego. Zakłada jednak opanowanie podstaw współczesnej techniki i przygotowanie do ewentualnej zmiany pracy, gdyby rozwój techniki zmuszał do tego. Współczesny wszechstronnie rozwinięty człowiek powinien rozumieć otaczający go świat i jego drogi rozwojowe, powinien umieć z pełną znajomością swego położenia odegrać w nim swoją rolę.”²⁴

Szkoła zawodowa spełnia bardzo ważne zadanie dzięki prawidłowej realizacji obu funkcji — gospodarczej i oświatowej. Szczególnie wielkie trudności dla reformy szkolnictwa zawodowego wystąpiły w zakresie programowania toku nauki. Znalezienie bowiem właściwych proporcji między trzema kategoriami kształcenia, tj. kształceniem praktycznym, teoretyczno-zawodowym i ogólnym jest zagadnieniem niezwykle kłopotliwym, a równocześnie ewidentnie rzutującym na cały system tego szkolnictwa. Jednym z ważnych do ustalenia zadań w strukturze szkolnictwa zawodowego było zaprofilowanie sylwetki absolwenta zasadniczej szkoły zawodowej, co z kolei wiązało się ze szkoleniową i gospodarczą nomenklaturą zawodów.

Szkolnictwo zawodowe w Polsce Ludowej rozpoczęło swoją działalność w oparciu o nomenklaturę liczącą 23 zawody na poziomie zasadniczej szkoły zawodowej, natomiast w r. 1965 nomenklatura liczyła 200 zawodów. W gospodarce zgodnie z ustaleniami w tym zakresie z r. 1964 wymieniono aż 1 210 zawodów, wymagających przygotowania w zakresie zasadniczej szkoły zawodowej.²⁵

Rzecz oczywista, że szkolnictwo zawodowe nie jest w stanie z szeregu względów przysposabiać kwalifikowanych robotników w takiej

²⁴ Z. Zieliński: *Założenia reformy szkoły zawodowej*, Warszawa 1966, s. 28.

²⁵ Dla przykładu podaję, że pewne innowacje w nomenklaturze kształcenia zawodowego zostały wprowadzone przez Min. Oświaty i Szkolnictwa Wyższego w zarządzeniu z dn. 21 VII 1967 r. w sprawie zmiany nomenklatury zawodów i specjalności do których przygotowują szkoły zawodowe. Dz. Urz. Min. Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, B-Dział Oświaty, z dn. 20 XI 1967 r., poz. 92.

liczbie zawodów, w jakiej występują w naszej gospodarce. Dlatego też uzasadnionym jest fakt, że kształcenie zawodowe cechuje się swoistymi zasadami, jak np. zasadą elastyczności programowej w odniesieniu do zawodów wąskoprofilowych, a przy zawodach o zbliżonym profilu — zasadą kształcenia branżowego. W warunkach tych dopiero w pracy absolwent zdobywa odpowiednią specjalność.

Ponadto w gospodarce narodowej występują takie zawody, do których młodzieżowe zasadnicze szkoły zawodowe nie przygotowują kadr ze względu na wiek, duże wymagania w zakresie rozwoju fizycznego i umysłowego, a także szczególną odpowiedzialność prawną związaną z realizacją praktycznej nauki zawodu. Z reguły szkoły te przyjmują młodzież żeńską i męską w wieku 15—17 lat życia, uzależniając granicę wieku od kierunku kształcenia, czyli od zdobywanego zawodu.

Szkoły zawodowe spełniają znacznie więcej zadań niż ogólnokształcące licealne, ale te wszystkie zadania ogniskują wokół podstawowego celu, jakim jest przygotowanie młodego człowieka do pracy i życia w okresie gruntownych przeobrażeń społeczno-ekonomicznych i technicznych. Zasadnicze szkoły zawodowe oprócz przygotowania do konkretnego zawodu kształtują odpowiednie postawy światopoglądowe, etyczne, zawodowe i społeczne, wychowując jednostkę do działania w zespole roboczym i szerszym środowisku społecznym, jednostkę, jakiej potrzebuje współczesna, a w szczególności przyszła rzeczywistość społeczna.²⁶

Model programowy i funkcje zasadniczej szkoły zawodowej stanowią niezwykle istotny problem. Argumentem potwierdzającym powyższą tezę była i jest dyskusja nad programami nauczania i kierunkami kształcenia, które w miarę możliwości zostały dostosowane do potrzeb gospodarki narodowej.

Dyskusja ta miała i ma miejsce w różnych środowiskach. Charakteryzuje się ona czynnym udziałem w niej ludzi nauki reprezentujących pedagogikę, ekonomię, socjologię. Bardzo aktywnie wypowiadali się na ten temat nauczyciele. Nie zabrakło w nich także inżynierów, techników i ekonomistów bezpośrednio zatrudnionych w przemyśle czy handlu. Sporo wypowiedzi i artykułów na temat reformy szkolnictwa zawodowego zamieszczono w „Szkole Zawodowej” (miesięcznik wydawany przez Zarząd Główny Związku Nauczycielstwa Polskiego).

Podsumowanie lub dokładniejsza analiza szeroko zakrojonej dyskusji wydaje się tu niecelowa, wystarczy jedynie w tych okolicznościach nakreślenie główniejszych jej tendencji.

²⁶ Problem ten dokładniej analizuje między innymi Sosnowski: *O kształceniu zawodowym w Polsce Ludowej*, s. 11.

Pierwsza z nich uzasadniała, że współczesna technika stawia w stosunku do szkolnictwa zawodowego wymagania wyraźnego wzmocnienia wykształcenia ogólnego i technicznego z przesunięciem specjalistycznego przygotowania praktycznego na pierwszy okres pracy zawodowej. Koncepcję taką, jeszcze na kilka lat przed dyskusją nad reformą szkolną głosił i uzasadniał główny teoretyk współczesnej pedagogiki polskiej B. Suchodolski.

„W dzisiejszych warunkach technicznych nie ten pracownik jest naprawdę przygotowany — pisze on — który przychodzi do pracy z umiejętnością wykonywania ciasno wyspecjalizowanych czynności, ale ten, który przychodzi z dobrą znajomością ogólną podstaw naukowych i zasad danego zawodu, z umiejętnością szybkiego i inteligentnego nabycia specjalistycznej techniki działania, wymaganej w danym zakładzie pracy i na danym szczeblu technicznego postępu w tej dziedzinie. Tak przygotowany młody pracownik może przysporzyć nieco kłopotu w okresie wstępnego stażu zawodowego, ale na dalszą metę okaże się lepszym pracownikiem niż ten, który był tylko wdrożony do wykonywania określonych czynności i który wprawdzie nie sprawi kłopotów na początku, ale i nie okaże szczególnych wartości w okresie późniejszym, a z pewnością zawiedzie w tym wszystkim, co będzie wymagane przez dalszy postęp techniczny.”²⁷

Wśród bogatej literatury zajmującej się omawianym zagadnieniem jest artykuł reprezentujący pogląd przedstawiciela resortu zajmującego się szkolnictwem.

„Nie mamy innego sposobu przygotowania uczniów do pracy w sytuacjach nowych — stwierdził pracownik Ministerstwa Oświaty — jak rozwijanie ich inteligencji, a zwłaszcza umiejętności prawidłowej analizy tych zjawisk, które występują w procesach produkcyjnych przez nich organizowanych. Do tej analizy możemy ich przygotować tylko przez pogłębione wykształcenie ogólne i teoretyczno-zawodowe.”²⁸

Za taką lub zbliżoną tezę wypowiadali się też między innymi J. Szczepański²⁹, J. Tymowski³⁰ oraz wielu innych. Drugi kierunek reprezentowany przeważnie przez praktyków naszej gospodarki, mocno akcentował w kształceniu zawodowym (w tym szczególnie — robotników wykwalifikowanych) przygotowanie zawodowe, tj. praktyczne i teoretyczne, a jako pewne uzupełnienie zalecał wykształcenie ogólne.

Pierwszy etap dyskusji w sprawie kierunków, form i programów nauczania dla szkół zawodowych został zakończony i ostatecznie przy-

²⁷ B. Suchodolski: *Wychowanie dla przyszłości*, Warszawa 1959, s. 276.

²⁸ S. Dobosiewicz: *Reforma programowa szkolnictwa zawodowego*, „Szkoła Zawodowa” 1966, nr 7/8, s. 8.

²⁹ J. Szczepański: *Zagadnienia wykształcenia ogólnego i zawodowego w szkolnictwie zawodowym*, „Studia Socjologiczne” 1963, nr 2.

³⁰ J. Tymowski: *Znaczenie przygotowania teoretycznego i inne problemy szkół zawodowych*, „Samorząd Robotniczy” 1961, nr 8/9.

jęto kierunek opowiadający się za szerokim i gruntownym kształceniem ogólno-teoretycznym.

Od września 1967 r. weszły do realizacji w klasach pierwszych szkół średnich i zasadniczych nowe programy o charakterze tymczasowym. W roku szkolnym 1967/1968 na podbudowie ośmioletniej szkoły podstawowej rozpoczęły więc funkcjonowanie zreformowane zasadnicze szkoły zawodowe, w których nauka zależnie od specjalności trwa dwa lub trzy lata.

Nowe zreformowane szkolnictwo zawodowe zostało lepiej dostosowane do potrzeb współczesnego i przyszłościowego życia społeczno-gospodarczego. O tym zadecydowały między innymi: a) wydłużenie nauki o jeden rok przez wprowadzenie ośmioletniej szkoły podstawowej, b) dokonanie zmian programowo-organizacyjnych w planach nauczania zasadniczych szkół zawodowych, c) lepsze dostosowanie szkolnictwa zawodowego do potrzeb gospodarki narodowej.

Nie wnikając w szczegółowe zmiany dokonane w zreformowanej zasadniczej szkole zawodowej należy jednak zwrócić uwagę na pewne donioślejsze z socjologicznego punktu widzenia problemy. I tak społeczne aspekty wychowania i kształcenia w nowym planie nauczania zostały bardziej podkreślone przez wprowadzenie w ostatniej klasie trzech godzin wychowania obywatelskiego w miejsce wiadomości o Polsce i świecie współczesnym, które według starego planu były przewidziane w wymiarze dwóch godzin tygodniowo. Obok tego adekwatniejsze przygotowanie społeczne i zawodowe młodzieży uczącej się w tych szkołach gwarantuje także znaczne zwiększenie przekazywanego zasobu wiedzy o psychospołecznych aspektach pracy i o systemie społecznym przedsiębiorstwa przemysłowego.

Zasygnalizowane uzupełnienia programowe w zreformowanej zasadniczej szkole zawodowej stwarzają korzystniejsze warunki dla zapoznania społeczności uczniowskiej z elementarnymi socjologicznymi problemami dominującymi w jej przyszłym środowisku pracy. Należy również podkreślić, że wspomniane modyfikacje programów nauczania z pewnością pozytywnie wpłyną na przygotowanie ogólne, a przede wszystkim przygotowanie zawodowe, które składa się z części teoretycznej i praktycznej. Praktyczne przygotowanie zawodowe dla tej kategorii szkół posiada szczególne znaczenie. Ucząca się młodzież zdobywa je w trakcie zajęć warsztatowych i w czasie nowo wprowadzonych praktyk wakacyjnych.

„W wieloosobowych pracach warsztatowych i laboratoryjnych istnieją naturalne warunki jak najlepszego zbliżenia się uczniów między sobą, a także zbliżenia między nauczycielem i uczniem, których łączy wspólne stanowisko pracy, a nie dzieli nauczycielstwa katedra i ławki. To zbliżenie służy do lepszego wza-

jemnego poznania się nie tylko od strony umiejętności i kwalifikacji zawodowych, lecz także od strony cech charakteru, zalet i wad. Sprzyja wywieraniu wzajemnego wpływu członków zespołu na siebie, kształtowania postawy życiowej, zawodowej i społecznej.”⁸¹

Zajęcia warsztatowe szczególnie intensywnie oddziałują na kształtowanie osobowości społecznej i zawodowej młodzieży. Istotnym *novum* w zakresie praktycznej nauki zawodu, obok wspomnianych zajęć warsztatowych, jest wprowadzenie w nowym planie nauczania czterytygodniowej praktyki zawodowej w okresie wakacyjnym po ukończeniu klasy drugiej. Potrzebę odbywania praktyk, jako ważnego elementu przygotowania do zawodu, pozwalającego przyszłemu robotnikowi bliżej (już w trakcie nauki szkolnej) zetknąć się z rzeczywistym przyszłym środowiskiem zawodowym, wyraźnie często w badaniach socjologicznych podkreślali nie tylko absolwenci zasadniczych szkół zawodowych, ale i ich zwierzchnicy w zakładach pracy.

Praktyka zawodowa spełnia szereg funkcji nie tylko natury techniczno-technologicznej, ale również i społecznej. Bezpośredni kontakt z załogą i organizacjami młodzieżowymi danego zakładu pracy jest okazją do realizacji celów społeczno-wychowawczych. Uczestnictwo praktykantów w życiu społecznym załogi, bezpośrednie zetknięcie się z działalnością samorządu robotniczego i związków zawodowych ma istotne znaczenie w kształtowaniu cech osobowości zawodowej, a szczególnie postawy uczniów do ich przyszłej działalności zawodowej. W sumie praktyka zawodowa i wszelkie inne kontakty uczniów z odpowiednimi zakładami pracy umożliwią w przyszłości szybsze przystosowanie się absolwentów do zawodu i przyszłego środowiska pracy. Dzięki temu proces wchodzenia absolwentów — młodych robotników — do zawodu i środowiska robotniczego będzie łagodniejszy. Tym samym absolwenci rozpoczynający start zawodowy szybciej włączą się w pełną realizację ekonomicznych i społecznych zadań przedsiębiorstwa, przez co spłacać dług zaciągnięty wobec społeczeństwa.

PRÓBA REKAPITULACJI

Intencjonalne użycie zwrotu „próba rekapitulacji” wskazuje, że nie będzie to logiczne uporządkowanie głównych myśli zawartych w artykule, ale jedynie wskazanie niektórych istotniejszych stwierdzeń uogólniających.

Zasadnicza szkoła zawodowa jest instytucją o osobliwościach specyficznych dla systemu oświatowego, bowiem należy rozpatrywać ją,

---

⁸¹ Zieliński: *Założenia reformy szkoły zawodowej*, s. 63.

a może nawet przede wszystkim jako instytucję oświatowo-wychowawczą nie zapominając jednak, że z racji posiadanych warsztatów szkolnych stanowi ona również swoiste przedsiębiorstwo produkcyjne lub usługowe. Jednocześnie szkoła ta jest zakładem pracy zatrudniającym pracowników wyraźnie zróżnicowanych ze względu na wysokość i profil wykształcenia i przygotowania zawodowego oraz pełnione role zawodowe. Pracują w niej nie tylko nauczyciele teorii, zwykle z wyższym wykształceniem o różnych kierunkach, nauczyciele zawodu z wykształceniem zawodowym odpowiadającym robotnikom wykwalifikowanym i inni mniej liczni pracownicy umysłowi bądź fizyczni. Szkoła zawodowa jest więc instytucją wymagającą badań naukowych o wieloaspektowym spojrzeniu.

Ten typ szkoły — jak to wyraźnie wcześniej podkreślano — oddziałuje na kluczowe w życiu społeczeństwa różnorodne procesy i zjawiska. System szkolnictwa zawodowego decyduje między innymi o ilości i jakości bezpośrednich producentów, o kulturze robotniczej i kulturze pracy, częściowo o efektach ekonomicznych, o strukturze zawodowej i klasowo-warstwowej, w sumie o dynamice i kierunkach przemian społeczno-ekonomicznych.

Socjologiczne — czy mówiąc szerzej społeczne — aspekty i problemy szkolnictwa zawodowego stanowią interesującą i społecznie doniosłą problematykę badawczą, ale jej analiza i pewne usystematyzowanie nastęrczają wiele różnorodnych i trudnych do uniknięcia komplikacji. Przede wszystkim są to zagadnienia z tak zwanego „pogranicza” kilku dyscyplin wiedzy, jak teoria kształcenia zawodowego, socjologia pracy i socjologia wychowania, ekonomika kształcenia itp. Względnie dobra orientacja i znajomość wszystkich tych dziedzin wiedzy przez jedną osobę w czasach współczesnych jest raczej problematyczna i to należy uznać za trudność natury obiektywnej, którą ewentualnie można złagodzić w wyniku konsultacji pewnych problemów w interdyscyplinarnym zespole naukowo-badawczym.

Szkolnictwo zawodowe stanowi złożoną, ale zarazem interesującą problematykę socjologiczną, której doniosłość w społeczeństwach zindustrializowanych jest szczególnie znaczna i oczekuje wnikliwych oraz wszechstronnych analiz o charakterze interdyscyplinarnym.

Jednakże ogromnemu rozwojowi szkolnictwa zawodowego, jaki od kilkunastu lat ma miejsce w naszym kraju, zaledwie w minimalnym stopniu towarzyszą badania naukowe prowadzone w ramach dyscyplin pedagogicznych i innych zajmujących się różnymi aspektami szkolnictwa zawodowego. Należy stwierdzić, że dopiero w ostatnich latach eksplozja kształcenia zawodowego spowodowała nieco większe zaintereso-

wanie teoretyków nauczania i wychowania tak istotną dziedziną systemu oświatowego, jaką stanowi szkolnictwo zawodowe.³²

Problematyka badawcza w zakresie szkolnictwa zawodowego — już chociażby z uwagi na swoją zasobność — z pewnością jest także godna znacznie większej uwagi i zajęcia pozycji zdecydowanie wyższej niż dotychczasowa wśród tematów badawczych coraz liczniej podejmowanych przez socjologów.

РЕЗЮМЕ

Работа начинается с рассуждений, касающихся социальных функций школ, а главное, их влияния на изменения профессиональной и классово-слоевой структур, а также соучастия в других, не только социологического характера, процессах и явлениях. Во вступительной части обращено также внимание на семантическую сторону таких определений, как: профессиональное просвещение, профессиональное обучение и воспитание.

Немного шире описана проблема взаимной обусловленности между системой профессионального просвещения и индустриализацией. Профессиональные школы с одной стороны являются вторичным продуктом индустриализации, а с другой стороны ее распространение и темп детерминируют кадры, составляющие продукт просветительных учреждений.

Организационная структура системы профессионального образования, ее позиция и динамика развития составляют следующие проблемы, анализируемые в работе. Оказывается, что в последних двух десятилетиях наступило необычно быстрое развитие школ профессионального обучения и техникумов потому, что они составляют значительный фактор дальнейшего развития и укрепления народного хозяйства.

Модель и функции преобразованной школы профессионального обучения, как главного звена современной системы школ, являются предметом большей части рассуждений автора. Этот тип школ выделяется многими особенностями потому, что они являются не только просветительно-воспитательными, но и экономическими.

---

³² Problem badań nad szkolnictwem zawodowym kilkakrotnie przedstawił prof. dr T. Nowacki (kierownik Zakładu Kształcenia Zawodowego Instytutu Pedagogiki w Warszawie). Por. *Id.*: *W sprawie szkolnictwa zawodowego*, „Nowe Drogi” 1968, nr 10; *Id.*: *Problematyka i metodologia badań kształcenia zawodowego* „Studia Pedagogiczne”, t. XVII oraz w innych wydawnictwach.

Рассуждения автора заканчиваются подведением итогов, среди которых указывается, что профессиональная школа требует многоаспектных научных исследований, а система профессионального обучения представляет собой интересную социологическую проблематику, к сожалению и далее не замечаемую современными польскими социологами.

R É S U M É

L'article commence par les dissertations relatives aux fonctions sociales de l'enseignement, et surtout à son influence sur les transformations de la structure professionnelle et de classe, ainsi que la participation dans d'autres processus et phénomènes de nature non seulement sociale. Dans la partie préliminaire on a fait l'attention aussi au côté sémantique des définitions telles que: éducation professionnelle, instruction et augmentation des qualifications professionnelles.

On a traité un peu plus largement le problème de stipulation réciproque entre le système d'instruction professionnelle et l'industrialisation. L'enseignement professionnel est, d'un côté le produit secondaire de l'industrialisation, et de l'autre — son étendue et sa vitesse de propagation sont déterminées par le personnel en tant que produit des institutions d'instruction.

La structure d'organisation de l'enseignement professionnel, sa position et le dynamisme de développement ce sont des problèmes dont on s'occupe dans l'article. Il faut constater que, durant quelques dernières années, a eu lieu un fort agrandissement de l'enseignement professionnel fondamental et moyen qui est un facteur important du développement et du renforcement de l'économie nationale.

Le modèle et les fonctions de l'école professionnelle fondamentale en tant qu'un lien principal du système scolaire contemporain font l'objet d'une partie des considérations de l'auteur. Ce type d'école se distingue par plusieurs particularités, car il est non seulement une institution d'instruction et d'éducation, mais aussi une institution économique.

L'auteur termine l'article par souligner qu'entre autres l'école professionnelle doit être envisagée sous plusieurs aspects et que l'enseignement professionnel pose d'intéressants problèmes sociologiques qui, malheureusement, continuent à être négligés par les sociologues polonais contemporains.